

PENSJONSFORLIKET

En evaluering av sliterordningen

PENSJONSFORLIKET - en evaluering av sliterordningen.

Dette notatet er skrevet av Emil Øversveen, sosiolog og analytiker i Manifest Analyse.

SAMMENDRAG

- Fagbevegelsens motstand mot pensjonsreformen er basert på en bekymring for at heving av den nedre aldersgrensen kan **øke antallet som må forlate arbeidslivet på uføretrygd**, og at dette særlig vil ramme **folk i krevende yrker**.
- Sliterordningen som ble foreslått av pensjonsforliket har blitt framstilt som en løsning på dette problemet.
- Kriteriet for å motta sliterordningen skal være at man er **fem år eller mindre unna den normale pensjonsalderen**. Fordi den normale pensjonsalderen gradvis vil øke på grunn av levealdersjusteringen, vil også aldersgrensen i sliterordningen økes tilsvarende.
- De som er født i 1983 vil måtte jobbe til de er 64 år for å kvalifisere til sliterordningen. For 1993- og 2003-kullene vil aldersgrensen for sliterordningen ligge på henholdsvis 65 og 66 år.
- **Sliterordningen som er foreslått vil ikke unngå problemet med at den nedre aldersgrensen blir for høy for "sliterne"**. De som har mest å tjene på sliterordningen er i stedet arbeidslivets nedre mellomssjikt: arbeidere som ikke risikerer å bli uføre, men som heller ikke er i stand til å jobbe like lenge som levealdersjusteringen legger opp til.

INNLEDNING

29 februar 2024 inngikk syv partier på Stortinget – Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Høyre, Venstre, KrF og MdG – et forlik om et nytt pensjonssystem. Den viktigste konsekvensen av pensjonsforliket er at aldersgrensene i pensjonssystemet skal økes. Konkret skal aldersgrensene følge utviklingen i gjennomsnittlig levealder i et forhold på to tredjedeler. Dersom den gjennomsnittlige levealderen øker med ett år, skal altså pensjonsalderen øke med åtte måneder.

Forslaget om å heve pensjonsalderen har møtt motstand i fagbevegelsen. Deler av fagbevegelsen har varslet politisk streik mot økt pensjonsalder den 14 mars, samme dag som Stortingets arbeids- og sosialkomité skal legge fram sin innstilling til regjeringens pensjonsmelding. ^[1]

Forslaget om å øke pensjonsalderen ble også tidlig avvist av Fellesforbundets leder, Jørn Eggum:

– Fellesforbundet sier klart nei til alle forslag om å heve nedre grenser for alderspensjon. Dette rammer i all hovedsak arbeidstakere i tunge manuelle yrker [...] Forslaget er grunnleggende urettferdig og vil føre flere over i uførepensjon, uttalte Eggum til Dagbladet i 2022.

I forkant av pensjonsforhandlingene på Stortinget stilte LO to betingelser for å støtte heving av pensjonsalderen: At heving av pensjonsalderen skal **evalueres med jevne mellomrom**, og at skal det innføres en **sliterordning for arbeidere som av helsemessige årsaker ikke kan jobbe lenger**. ^[2]

Den første betingelsen har LO fått gjennomslag for. Etter planen skal pensjonsalderen følge levealderen i en tiårsperiode, før hele systemet skal opp til en ny vurdering.

Også sliterordningen har tilsynelatende kommet på plass. Partiene bak forliket har varslet at de ønsker å etablere en sliterordning som skal gi opp til

0.25G – omtrent 30 000 kroner – ekstra i årlig pensjon til dem som har krav på den.

Spørsmålet som dette notatet skal ta opp, er **hvor godt denne sliterordningen faktisk møter problemet med at økt pensjonsalder vil skape økt frafall fra arbeidslivet**. Notatet er delt opp i to deler. Første del etablerer bakgrunnen for hvorfor en økt pensjonsalder har blitt oppfattet som problematisk. Andre del gir en vurdering av sliterordningen som nå ligger på bordet opp mot denne bakgrunnen.

ULIKHETER I HELSE OG UFØRERISIKO

Hovedargumentet for å heve pensjonsalderen har vært at økt levealder innebærer at befolkningen både *kan* og *må* jobbe lenger enn tidligere. Antagelsen har med andre ord vært at flere **leveår må bety flere arbeidsår**, og at en slik økning er nødvendig for å opprettholde velferdsstatens økonomiske bærekraft.

Bekymringen fra fagbevegelsen, såvel som fra noen medisinere og folkehelseforskere, har vært at forestillingen om at mange kan jobbe lenger ikke stemmer overens med virkeligheten. En forholdsvis høy andel av den norske befolkningen blir allerede uføre før de når pensjonsalder. Uførerisikoen er dessuten sterkt klassesdelt.

Under har vi gjengitt noen av nøkkelfaktaene som ofte blir trukket fram i debatten om aldersgrensene i pensjonssystemet: ^[3]

- Omtrent **1 tredjedel** av alle norske kvinner, og **1 fjerdedel av norske menn**, blir uføretrygdede innen de fyller 67 år.
- **Typiske arbeideryrker er overrepresenterte på uførestatistikken.** Blant menn er det høyest sannsynlighet for å bli ufør for håndverkere, industriarbeidere og transportarbeidere. Blant kvinner er risikoen høyest for pleie- og omsorgsarbeidere.
- Det finnes **store og systematiske ulikheter i levealder** mellom yrkesgrupper. Kvinnelige hotellarbeidere lever for eksempel i snitt fram til de er 81,6 år gamle, mens kvinnelige direktører i snitt lever til de er 87 år (altså en forskjell på omtrent 5,5 leveår). Og mens mannlige leger i gjennomsnitt blir 84,7 år gamle, lever mannlige kokker bare til fylte 79 år (5,6 års forskjell).
- Ulikhetene i helse og levealder gjenspeiler forskjeller i helse og arbeidsvilkår mellom sektorer. Både arbeidsmiljøbelastninger og risikoen for arbeidsulykker er høyere i typiske arbeideryrker enn i resten av arbeidslivet. Folk med lav lønn og kort utdanning er også mer utsatt for sykdom og skade gjennom livsløpet.

I Norge er det vedtatt at de sosiale helseforskjellene skal reduseres, og at man skal jobbe for å få ned uføreandelen. Forslaget om å øke aldersgrensene i pensjonssystemet bryter med begge disse målsetningene. Det offentlige utvalget som foreslo økning av pensjonsalder spår selv at flere vil bli uføre etter økningen.

«Ved økte aldersgrenser,» skriver utvalget, «må en også regne med økt bruk av blant annet sykepengene, arbeidsavklaringspengene og dagpenger, og at **flere vil avslutte yrkeskarrieren med uføretrygd**». ^[4] Gitt de store ulikhetene i helse og uførerisiko som allerede eksisterer, er det høy sannsynlighet for at denne helsemessige belastningen i størst grad vil falle på dem i typiske arbeideryrker.

ER SLITERORDNINGEN EN GOD LØSNING PÅ PROBLEMET?

Når LO har krevd en sliterordning som betingelse for å støtte økt pensjonsalder, har det vært med hensyn til de som ikke vil klare å jobbe fram til den nedre aldersgrensen. Et godt eksempel finner vi i følgende sitat av LOs nestleder Steinar Krogstad:

– **Bekymringa er for dem som ikke er i stand til å jobbe. Vi er nødt til å ha løsninger for dem.** Slik det ligger an per dags dato, er det dem som vil bli de store taperne framover. Derfor har en sliterordning vært den viktigste saken som vi har spilt inn. ^[5]

Pensjonsforliket legger til grunn at sliterordningnen skal utformes i samarbeid med partene i arbeidslivet. Detaljene i ordningen er derfor foreløpig ikke på plass. En god oversikt over sliterordningens hovedprinsipper finner vi imidlertid i en sak fra Frifagbevegelse.

Der beskrives sliterordningen som et tilbud «for dem som ikke kan eller vil jobbe til normal pensjonsalder – som i dag er 67 år. Dette kalles også normalalder. *Den som går av fem år før normal pensjonsalder får knappe 30.000 kroner ekstra i årlig pensjon.*». ^[6]

Sliterordningen vil altså være bundet opp til normale pensjonsalderen, som igjen øker i takt med levealdersjusteringen. **Etterhvert som den normale pensjonsalderen øker, vil derfor bunnkravet for å komme inn i sliterordningen øke tilsvarende.**

I dag er den normale pensjonsalderen på 67 år, noe som innebærer at aldersgrensen for å kvalifisere til sliterordningen ville ha havnet på 62 år. Ifølge Regjeringens utregninger er den normale pensjonsalderen anslått å

stige med ett år for hvert tiårskull. Dermed vil også aldersgrensen for sliterordningen øke tilsvarende.

I tabellen under har vi gjengitt en oversikt over hvordan dette forholdet vil utvikle seg.

Årskull	Normal aldersgrense	Aldersgrense for sliterordningen
1973	68 år.	63 år.
1983	69 år.	64 år.
1993	70 år.	65 år.
2003	71 år.	66 år.

I stedet for å være en ordning for "sliterne", altså for de som står i fare for å bli uføre, treffer forslaget til sliterordning i stedet *arbeidslivets nedre mellomsjikt*: arbeidere som har muligheten til å jobbe fram til den nedre pensjonsalderen, men som ikke kan eller vil stå så lenge i arbeid til at de kommer opp til den normale pensjonsalderen.

De som ikke klarer å jobbe fram til aldersgrensene over vil ikke ha rett på sliterordningen. Alternativet deres vil være å bli uføre. Dermed vil de også miste retten på AFP. **Den foreslåtte sliterordningen vil derfor ikke i seg selv motvirke risikoen for at den nedre aldersgrensa etterhvert vil bli for høy for "sliteryrkene", og at flere vil måtte avslutte arbeidslivet på uføretrygd.**

Noter og referanser

1. Lønnå, E. og Viggen, K. (12.02.2024) Går til streik mot økt pensjonsalder. FriFagbevegelse, tilgjengelig fra <https://frifagbevegelse.no/magasinet-for-fagorganiserte/gar-til-streik-mot-okt-pensjonsalder-6.158.1026563.7424e22c58>.
2. Heyerdahl, R. (20.02.2024) LO vil ikke garantere støtte til økt pensjonsalder. FriFagbevegelse, tilgjengelig fra <https://frifagbevegelse.no/loaktuelt/lo-vil-ikke-garantere-stotte-til-okt-pensjonsalder-6.158.1028533.441e56389e>.
3. Dahl, Bergsli og van der Wel (2014) Sosial ulikhet i helse. En norsk kunnskapsoversikt. Rapport. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus; Hetland, A., Hetland, A. Og Normann, T. M. (2022) Yrker og næringer blant nye mottakere av uføretrygd og arbeidsavklaringspenger. Nye mottakere av uføretrygd og arbeidsavklaringspenger (AAP) i 2020. (SSB-rapport 2022/19). Oslo: SSB. Tilgjengelig fra https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/trygd-og-stonad/artikler/yrker-og-naeringer-blant-nye-mottakere-avuforetrygd-og-arbeidsavklaringspenger/_/attachment/inline/be6b76ddcc6c-45bb8a1a9b57843fa5bb:3cceb67d57bbf3d13384adae13e515087609e13b/RAPP2022-19.pdf (Hentet 19 oktober 2022); Madsen, C., Gabbe, B. J., Holvik, K., Alver, K., Grøholt, E. K., Lund, J., Lyons, J., Lyons, R. A. og Ohm, E. (2022) Injury severity and increased socioeconomic differences: A population-based cohort study. Injury 53, s. 1904-1910; STAMI (2021) Faktabok om arbeidsmiljø og helse. STAMI-rapport 22:4. Oslo: Statens arbeidsmiljøinstitutt. Tilgjengelig fra <https://stami.brage.unit.no/stami-xmlui/handle/11250/2757495> (Hentet 18 oktober 2022).; Texmon og Borgan (2016) Høy utdanning og godt arbeidsmiljø bidrar til et langt liv. Levealder i ulike yrker, SSB Samfunnspeilet, 2/2016, s. 27–35.
4. NOU 2022: 7 (2022). Et forbedret pensjonssystem. Oslo: Arbeids- og inkluderingsdepartementet, s. 188-189.
5. Hasås, T. (19.01.2024) Dette krever LO for å godta økt pensjonsalder. FriFagbevegelse, tilgjengelig fra <https://frifagbevegelse.no/nyheter/dette-krever-lo-for-a-godta-okt-pensjonsalder-6.158.1020242.28a882666d>.
6. Hasås, T. (02.03.2024) Pensjonen endres: Ti spørsmål og svar. FriFagbevegelse, tilgjengelig fra <https://frifagbevegelse.no/sporsmal/pensjonen-endres-ti-sporsmal-og-svar-6.158.1031337.8152e44944>.